

Hr Eerik Jõks
Eesti Kirikute Nõukogu
Tehnika 15
10139 TALLINN

Austatud hr Eerik Jõks

Pöördusite minu poole avaldusega, milles palusite kontrollida raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse (RT I 1998, 107, 1766) (edaspidi RKSS) §§ 5 ja 6, kriminaalkodeksi (RT I 1992, 20, 287; 1993, 69, 990; 1997, 21/22, 353; 1999, 38, 485; 2001, 73, 452; 85, 510; 87, 526) (edaspidi KrK) § 120 ning karistusseadustiku (RT I 2001, 61, 364) (edaspidi KarS) §§ 125, 126, 127 ning 128 vastavust põhiseadusele. Vastuseks Teie avaldusele selgitan järgmist.

I Abordi lubatavuse küsimus on inimelu õiguskaitsese küsimus ja seega oma olemuselt põhiseaduslik. Abordi regulatsioon kujutab endast õiguspoliitiliselt aga väga vaieldavat valdkonda, milles põrkuvad eri ühiskonnagruppide põhiväärtushinnangud. Tänapäeva pluralistlik ühiskond on kohustatud arvestama väga erinevaid huvisid ning üles ehitama sellele vastava õiguskorra. Seadusandja ülesandeks on leida abordiprobleemile mitte ainult ühiskonna vajadusi arvestav, vaid ka eetilisel ja teaduslikult põhjendatav lahendus.

Ka abordivastased ning loote eluõiguse pooldajad tunnustavad tänapäeval vajadust teatud juhtudel võimaldada aborti tegemist. Vaidluse objektiks on aga eelkõige aborti tingimuste regulatsioon ehk küsimus, millistel juhtudel aborti tegemist võimaldada.

Regulatsiooni võimalused jagunevad üldjoontes kaheks: **tähtaegade variant** (aborti tegemise võimalus on seotud tähtajaga) või **indikatsioonivariant** (aborti tegemise võimalus on seotud teatud näidustuste esinemisega). Tänapäeval kasutatakse enamikes arenenud riikides nimetatud kahe võimaluse kombinatsiooni – abort on võimalik teatud tähtajani naise soovil ning peale seda indikatsioonide olemasolul (Saksamaa) või on kehtestatud väga laiade indikatsioonipiiridega indikatsioonivariant (Inglismaa).

Esimesena tühistati üldine abordikeeld Nõukogude Venemaal 1920.a. Kuigi 1936. aasta seadus kehtestas tunduvalt rangema indikatsioonide variandi, kehtestati abordivabadus taas 1955. aastal NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega. Selle kohaselt loeti ebaseaduslikuks abort, mis on tehtud kas meditsiinilise kõrghariduseta isiku poolt, pärast 12. rasedusnädalat või enne 6 kuu möödumist eelmisest abordist, väljaspool raviasutust või meditsiiniliste vastunäidustuste esinemisel. Vastavalt sellele seadlusele lülitati ebaseadusliku aborti koosseis ka Eesti NSV KrK § 120, mis kehtib Eesti Vabariigi KrK 25. novembri 1998.a. redaktsioonis ka käesoleval ajal.

Raseduse katkestamise küsimus oli Eesti Vabariigis kuni RKSS vastuvõtmiseni 25. novembril 1998.a reguleeritud sotsiaalministri 25. juuni 1993.a. käskkirjaga nr 116 (koos “Raseduse kunsttehisliku katkestamise juhendi” ja “Meditsiiniliste näidustustega raseduse katkestamiseks”, lisad 1 ning 2). Selles sätestatud põhimõtted (tähtjavarient) kattusid suuresti ülalnimetatud seadluses ning RKSS-s sätestatutega, lubades raseduse katkestamist naise omal soovil kuni 12. rasedusnädalani ning 12.-20. rasedusnädalal vastavate näidustuste olemasolul.

II RKSS on sätestatud:

§ 5 “Raseduse katkestamise vabatahtlikkus”

- (1) Naise rasedust võib katkestada üksnes tema enda soovil. Keegi ei tohi sundida ega mõjutada naist oma rasedust katkestama. Sooviavaldus oma raseduse katkestamiseks peab olema vormistatud kirjalikult.
- (2) Teovõimetu naise rasedust võib katkestada tema eestkostja kirjaliku avalduse alusel.

§ 6 “Raseduse katkestamise tähtaeg”

- (1) Rasedust võib katkestada, kui see ei ole kestnud kauem kui 11 nädalat.
- (2) Kauem kui 11 ning kuni 21 nädalat kestnud raseduse võib katkestada, kui:
 - 1) rasedus ohustab raseda tervist;
 - 2) sündival lapsel võib olla raske vaimne või kehaline tervisekahjustus;
 - 3) raseda haigus või tervisega seotud probleem takistab lapse kasvatamist;
 - 4) rase on alla 15-aastane;
 - 5) rase on üle 45-aastane.

Kriminaalkodeksis on sätestatud:

§ 120 “Raseduse ebaseaduslik katkestamine ja ebaseaduslik steriliseerimine”

- (1) Raseda tahtel tema raseduse katkestamise eest naistearsti poolt hiljem, kui seda seaduse kohaselt võib teha, – karistatakse rahatrahviga või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega.
- (2) Raseda tahtel tema raseduse katkestamise eest isiku poolt, kellel ei ole seadusest tulenevat õigust rasedust katkestada – karistatakse rahatrahviga või vabadusekaotusega kuni kaks aastat.
- (3) Raseda tahtel kauem kui 21 nädalat kestnud raseduse katkestamise eest isiku poolt, kellel ei ole seadusest tulenevat õigust rasedust katkestada – karistatakse vabadusekaotusega kuni neli aastat.
- (4) Raseda tahte vastaselt tema raseduse katkestamise eest – karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kuue aastani.

Karistusseadustiku 4. jaos “Raseduse ebaseaduslik katkestamine” on sätestatud:

§ 125 “Raseduse kuritahtlik katkestamine”

Raseda naise tahte vastaselt tema raseduse katkestamise eest – karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.

§ 126 “Raseduse õigustamatu katkestamine”

- (1) Raseda naise tahtel tema raseduse katkestamise eest isiku poolt, kellel ei olnud seadusest tulenevat õigust rasedust katkestada, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.
- (2) Sama teo eest, kui rasedus oli kestnud kauem kui kakskümmend üks nädalat, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

§ 127 “Raseduse hilinevad katkestamine”

Raseduse katkestamise õigusega isiku poolt raseda naise tahtel tema raseduse katkestamise eest seaduses sätestatud tähtajast hiljem – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

§ 128 “Raseduse katkestamise lubamine”

Oma raseduse õigustamatu või hilinevult katkestada lubamise eest – karistatakse rahalise karistusega.

III Eesti Vabariigi Põhiseaduse (edaspidi PS) § 16 kohaselt on igäühel õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelvaldselt ei tohi kellelki elu võtta.

Tegemist on igäühe subjektiivse õiguse sätestamisega põhiseaduses, mille tuumaks on õigus elule ja sellele, et elu ei võetaks meelevaldselt. Sellest tuleneb riigi objektiivne kohustus igäühe elu kaitsta.

Põhiseadus kohustab riiki kaitsma igäühe elu s.o. inimese. Meditsiinilis-antropoloogilise lähenemise kohaselt algab inimese munaraku viljastumisega. Antud juhul pole aga niivõrd oluline küsimus inimese algusest, kuna vaidlustatud sätted puudutavad tehislikku **aborti** ehk **raseduse katkestamist**. Seega omab antud juhul tähendust **raseduse** kestvusaeg – ajavahemik, mil on võimalik rasedust katkestada.

Raseduse alguseks loetakse viljastatud munaraku kinnistumist emakaseinale ehk nideerumist, mis toimub 15. päeval peale munaraku viljastamist. Raseduse mõiste on samas seotud ka loote eluõiguse kaitse küsimusega, sest embrüo nideerumisest alates s.o. raseduse algusest loetakse loode ka inimese kandjaks ning seda järgneval põhjendusel.

Hetkest, mil munarakk on viljastatud, on tegemist embrüoga. "Varajases arengustaadiumis olev embrüo kujutab endast spetsiifilist õigushüve, mis ei ole võrdsustatav inimesega ning mille õiguskaitse ei rajane inimväärikuse olemasolul. Tegemist on küll mehe ja naise sugurakkudest tekkinud uue rakuga, millest ei saa areneda muud kui inimene. Kuid selliselt ei ole veel antud lõplik põhjuslik ahel. Nidatsioonile eelnevas arengustaadiumis ei ole veel välistatud mitmike teke ning kuna mitmikud ei ole üksteisega identsed, ei saa nidatsioonieelses staadiumis olevat munarakku pidada identselt inimesega. Rakk ei sisalda veel isiku kordumatust ja teda ei saa veel pidada inimväärikuse kandjaks. Tegemist on loote liigispetsiifilise arengujärguga." ¹ Embrüo on õiguslikult kaitstud kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadusega (RT I 1997, 51, 824) ning KrK § 120¹ "Võõra munaraku või sellest loodud embrüo ülekandmine naisele" ja § 120² "Keelatud toimingud embrüoga". Karistusseadustikus on vastav kaitse sätestatud 9. peatüki 5. jaos "Inimloote ebaseaduslik kohtlemine".

Nideerunud loode on aga vaieldamatult inimväärikuse ja inimese kandja, kuna loode ei arene inimeseks, vaid inimesena. Elu tekkimise näol on tegemist protsessiga ning ei saa öelda, et inimese algab sünniga. Nidatsioonist alates omandab loode isikuspetsiifilise arengujärgu ning areneb juba konkreetse inimesena. Loote üksikud arenguetapid ei mõjuta enam inimeseks olemist, kuna ei ole võimalik olla rohkem või vähem inimene. Seega ei saa õigus elu kaitsele olla seotud loote

¹ Sootak, J. – Lapsesoov ning lapse ja embrüo inimväärikus. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadusest. Juridica, 1997, 9.

eluvõimelisusega, sünnihetke või muude loote arenguga seotud asjaoludega.

Loote arenguetapid ei mõjuta seega mingil määral loote inimeseks olemist ning tema inimväärikuse olemasolu, mis jääva suurusena saadab inimelu algusest lõpuni. Inimelu tähendab seega ka veel sündimata elu ning seega kaitseb PS § 16 ka loodet.

Rasedus kestab normaaljuhul ligikaudu 28. nädalani munaraku viljastamisest arvates. Eeltoodud käsitlusest lähtudes on seega loote eluõigus kaitstav raseduse ajal – s.o. 15. raseduspäevast kuni lapse sünnini.

Loode on seega iseseisva õigushüvena põhiseaduse kaitse all. Riigi kaitsekohustus ei keela mitte ainult vahetut sekkumist loote eluõigusesse, vaid ka paneb riigile kohustuse loote eluõigust kaitsta.

PS § 16 ei välista samas elu võtmist absoluutselt. Keelatud on elu **meelevaldne** võtmine. Elu võtmine võib olla õiguspärane, kui tegemist on mingi muu olulise õigushüve kaitsega ning elu võtmine on vaid teise õigushüve kaitsega kaasnev kahetsusväärne tagajärg.

Taolise sätte eesmärgiks oli jätta varuks võimalus võtta elu mitte meelevaldselt. Tegemist on seadusreservatsiooni piiriklausliga, mis loob võimaluse piirata subjektiivset õigust elule juhtudel, mil on tegemist mittemeelevaldse surmamisega.

Ka põhiseaduse assambleel avaldas Vardo Rumessen arvamust, et PS § 16 sõnastuse (selle hetke redaktsioonis oli loetletud ammendavalt õigusest elule kõrvalekaldumise võimalused) kohaselt on keelatud surmanuhtlus ja aborditegemine ning leidis, et sellist sõnastust tuleks veel kaaluda. Samuti leidis assamblee liige Jüri Adams, et ammendav loetelu vägivaldsetest surmadest pole sobiv, kuna sealt jäi kõrvale näiteks abort ning loetelu ammendavuse nõudest tuleks loobuda². Põhiseaduse assamblee redaktsioonitoimkonna esinaine Liia Hänni leidis, et “on väga raske kirjutada põhiseadusesse täpselt neid juhtumeid, kus elu võtmine ei lähe vastuollu seadusega. Selline sõnastus, et meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta, jätab tee lahti seadusandjale, kes peab andma tõlgenduse sellele põhiseaduses sissetoodud mõistele “meelevaldselt”. Ja igal juhul seadusega saab täpselt sätestada need juhtumid, kus elu võtmine ei ole meelevaldne, s.o. hädakaitse, kohtuotsusega mõistetud surmanuhtlus ja küllap neid juhtumeid on veel teisigi”³. Seega jätsid põhiseaduse loojad seadusandja otsustada, millistel juhtudel pole elu võtmine meelevaldne.

Oluline on aga küsimus, kas eluõiguse kaitse sündimata elu puhul on üleüldse sama ulatuslik, kui on sündinud elu puhul.

² Põhiseadus ja põhiseaduse assamblee. Õigusteabe AS Juura, 1997, lk. 820-821.

³ Põhiseadus ja põhiseaduse assamblee. Õigusteabe AS Juura, 1997, lk. 853.

Põhiõigusnormid võivad olla õiguslikult siduvad kahel viisil: subjektiivsete õigustena või puhtalt objektiivsete normidena. Subjektiivse õiguse puhul on normis sätestatud õiguse kandja ning õiguse adressaat. Õiguse kandja õigustusele nõuda normis sätestatud normi adresaadilt, vastab adresaadi kohustus õiguse kandja suhtes. Subjektiivse õiguse mõistel on praktiline tähendus eelkõige hagiõigustuse juures. Objektiivse normi puhul puuduvad õiguse kandjad, kes võiksid sellistena õiguslikult nõuda kohustuste täitmist.

Seega on oluline, kas PS § 16 esimene lause pakub veel sündimata elule täielikku subjektiivset või vaid objektiivset kaitset. Loote täieliku subjektiivse eluõiguse puudumise korral on kaitse ulatuse määratlemine avatud ka “selliste põhiseaduslike väärtuste kaalumisele, mis ei saaks iialgi õigustada juba sündinud lapse tapmist”⁴.

Millal algab loote õiguslik kaitse ja millist laadi see peab olema – sellele küsimusele ei saa vastata ei kiriklike õpetuste või religioosete veendumuste põhjal ega ka loodusteaduslike käsitluste alusel. Näiteks World Medical Association (WMA) 1970.a. Oslo deklaratsioonis on sätestatud, et: “Ema ja lapse eluliste huvide konflikti korral sõltub olukorra lahendamine erinevast suhtumisest sündimata lapse elusse. See on isikliku veendumuse ja südametunnistuse küsimus”⁵. Tegemist on seega ühiskonna moraaliootsustusega.

Eesti on demokraatlik riik, kus PS § 40 lg 1 kohaselt on kõigile isikutele tagatud südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus. Pluralistlikus ühiskonnas on selle igal liikmel õigus omada eetilisi ja moraalseid põhimõtteid ning religiooni ja maailmavaadete suhtes neutraalne riik ei saa suruda religioonist tulenevaid põhimõtteid peale neile ühiskonnaliikmetele, kellel on teistsugused põhimõtted.

Sündimata elu täieliku subjektiivse õiguse tunnustamine seadusandja poolt poleks Eestis kui ilmalikus riigis arvestades ühiskonnas eksisteerivat tegelikkust ning ühiskonna suundumusi põhjendatud. Loote subjektiivse õiguse tunnustamine tähendaks näiteks ka isa õigust hageda loote nimel kohtus ema vastu eesmärgiga keelata aborti tegemine.

Tegemist on maalimavaateliselt ja filosoofiliselt väga erinevate lähenemistega, mille puhul tuleb leida üks, kõiki pooli võimalikult rahuldav lahendus. Igaüks võib tulenevalt PS § 40 enda või oma usuühingu jaoks aktsepteerida sündimata inimese täielikku, sündinutega võrdsustatud moraalset õigust elule ning oma tegutsemises antud põhimõttest lähtuda. Samas oleks sellise täieliku kaitse tunnustamise kohustuse panemine ühiskonnale tervikuna põhjendamatu.

Seega leian, et PS § 16 1. lauset tuleb tõlgendada **riigi objektiivse kohustusena kaitsta tulevast elu**, kuid mitte loote subjektiivse õigusena

⁴ Alexy, R. – Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica eriväljaanne, 2001, lk 80.

⁵ Mason, J. K. – Õigus ja meditsiinieetika. Õigusteabe AS Juura, Tallinn, 1996, lk 56.

nõuda riigilt kaitset eluõigusele võrdselt sündinud eluga. Sõltumata riigi poolt loote eluõiguse proportsionaalse ja efektiivse kaitse tagamise kohustusest, ei nõua PS § 16 1. lause, et areneva elu kaitse peaks olema võrdne sündinud elu kaitsega.

Loote eluõiguse nõrgem kaitse on ilmne juba selle kriminaalõigusliku kaitse regulatsioonist, mida ka loote subjektiivse eluõiguse pooldajad ei vaidlusta. Loote puhul pole kriminaalkorras karistatav **ettevaatamatu** surmamine ega ka **ettevaatamatu või tahtlik vigastamine**, samal ajal kui sündinud elu nende rünnete eest kaitstakse. Loote täieliku subjektiivse eluõiguse tunnustamisel tuleks ka siin kaitsta loote eluõigust võrdselt sündinud eluga.

Loote põhimõtteliselt nõrgemat õiguskaitset näitab samuti asjaolu, et ka loote subjektiivse eluõiguse pooldajad on nõus erinevate indikatsioonikoosseisudega (nt eugeeniline ja eetiline), mis ületavad meditsiinilise indikatsiooni nõudeid. Ka sellistel juhtudel väljutakse kollideerivate põhiõiguste, klassikalise kaalumise raamidest ning antakse eesõigus ema õigustele, mis klassikalises tähenduses ei pruugi omada suuremat kaalu loote eluõigusest.

PS § 16 lg 1 sätestatud õigus elule laieneb lootele seega modifitseeritud kujul ning tulevane elu ei ole kaitstud samas ulatuses juba sündinud inimese eluga. Loote eluõigus on tagatud riigi objektiivse kohustusega kaitsta sündimata elu.

Kuna loote eluõigus on põhiseaduse poolt kaitstud, on raseduse katkestamine põhimõtteliselt keelatud – raseduse katkestamine on vastuolus põhiseaduses sätestatud õigusega elule ja kaitsele kehavigastuse tekitamise eest. Kaitsekohustus on kehtiv ka ema suhtes, pannes naisele seega põhimõttelise kohustuse eostatud lapse ilmaletoomiseks.

Sündimata elu õiguskaitse küsimus nõuab diferentseeritud lahendust vastavalt sellele, kes on potentsiaalne toimepanija. Loote eluõiguse kaitse samaväärsus sündinud elu kaitsega on nõutav riiklike sekkumiste osas. Abordi puhul pole aga tegemist ei riigi sekkumisega ega ka kolmandate isikute rünnetega. Tuleb arvestada, et loote ja ema suhe on erilist laadi. Loode on ema ihuga seotud kõige mõeldavamalt tihedamal viisil ning loodus on andnud loote kaitsmise ülesande eelkõige emale endale. Õiguskorra võimalused sündimata elu kaitsmiseks ka ema vastu, on seega juba algusest peale piiratud.

Sündimata inimelu kaitse kohustuse ulatus määratlemisel peab seadusandja silmas pidama vastuollu sattuvaid raseda naise õigusi ning

põhiseaduslikke väärtusotsustusi. Ühest küljest tuleb silmas pidada kaitstava õigushüve tähendust ja kaitsmise vajadust ning teisest küljest selle hüvega kollideeruvad õigushüvesid. Loote eluõiguse poolt riivatavate õigushüvedena tulevad kõne alla raseda naise õigus elule ja kehalisele puutumatusel, kuna PS § 16 1. lause kehtib ka raseda suhtes. Samuti raseda naise õigus vabale eneseteostusele (PS § 19 lg 1). Lähtudes põhimõttest, et loote eluõigust ei käsitleta subjektiivse õigusena, on võimalik ulatuslikumalt arvestada naise enesemääramise õiguse ning kehalise puutumatuslega seotud aspektidega, mis on siiski aktsepteeritavad ja realiseeritavad ulatuses, mis ei pretendeeri absoluutsusele.

Naise enesemääramisõigus kollideerub loote eluõigusega lootusetult ning tegemist on juhitamatu moraalse konfliktiga. Ühelt poolt on loode inimelu kandja, teisalt on – vähemalt varajases arengustaadiumis – loode tihedalt seotud ema organismiga. Igal inimesel on loomulik õigus kasutada oma keha ning riik ei saa naist möödapääsmatult ja sunniviisiliselt kohustada sünnitama. Olukorras, kus raseduse jätkamine ja sünnitus on naisele peale surutud, on naine psüühiliselt väga tugevalt negatiivselt koormatud. Selline seisund võib mõjuda negatiivselt ka lapsele.

Iga võimalik lahendus (tähtaja- või indikatsioonivariant või nende kombinatsioon) on igal juhul kompromiss ja seda loote elu arvel. Lahendus, mis tagaks nii loote elu kaitse kui ka raseda naise õiguste kaitse, ei ole võimalik, kuna raseduse katkestamine on alati sündimata elu lõpetamine.

Riigi põhiseadusest tulenevaks kohustuseks on tagada kaitse sündimata elule. Riik peab oma kaitsekohustuse täitmiseks võtma tarvitusele piisavad meetmed – ja seda nii normatiivsel tasandil kui tegelikkuses – mis tagaks **proportsionaalse ja efektiivse** kaitse.

Põhiseadus ei kirjuta seadusandjale ette, milliste vahenditega oma kohustust täita. Seadusandja võib kasutada nii preventiivseid kui repressiivseid kaitseabinõusid. Otsustav on, kas sündimata elu kaitseks võetud meetmete kogum pakub tegelikku kaitset, mis vastaks kaitstava õigushüve tähtsusele. Äärmisel juhul, kui põhiseaduse poolt pakutavat kaitset pole ühelgi muul viisil võimalik saavutada, on seadusandjal **õigus** areneva elu kaitseks sisse seada kriminaalõiguslikud kaitsevahendid.

Seadusandja ei ole **kohustatud** kaitsma sündimata elu tingimata kriminaalõiguslike vahenditega, kuna mitte igal pool, kus on olemas põhiseaduslikud väärtusotsustused, ei ole riik kohustatud rakendama nende tagamiseks karistussanktsioone. Seadusandja võib loobuda lapse ja ema huvide konflikti korral raseduse algfaasis karistusähvarduse

kehtestamisest ning asetada kaitse raskuspunkti raseda naise nõustamisele, et veenda teda last sünnitama.

Oluline on, et seadusandlike vahenditega saavutatakse eesmärk – tagada loote eluõiguse proportsionaalne ja efektiivne kaitse. Seadusandja ei pea otsustama loote kriminaalõigusliku kaitse kasuks, kuni teisel viisil tagatud kaitse vastab areneva elu kaitseõigusele ja –vajadusele.

Käesoleval ajal on raseduse katkestamine esimese kolme raseduskuu – 12 rasedusnädala – jooksul mittekarakteristatav, kui rasedus katkestatakse arsti poolt. RKSS § 12 kohaselt on kohustuslik enne raseduse katkestamist läbida **nõustamine**. Kriminaalõiguslikult tagatuks jääks ainult kohustus teha läbi põhjalik nõustamine ning kohustus katkestada rasedus arsti poolt. See tähendab, et esimesel kolmel kuul tagatakse areneva elu kaitse mitte enam kõikehõlmava karistusahvardusega, vaid hoopis nõustamissüsteemiga, mille kasutamist nõutakse karistusahvardusega.

RKSS § 12 lg 1 järgi peab rasedust katkestav arst enne raseduse katkestamist selgitama rasedale naisele raseduse katkestamise bioloogilist ja meditsiinilist olemust ning sellega seonduvaid riske, sealhulgas võimalikke tüsistusi. RKSS § 12 lg 2 on sätestatud kohustus koostada nõustamise läbiviimise kohta akt. RKSS muutmise seaduse eelnõu (884 SE I) § 1 p 8 kohaselt muudetakse RKSS § 12 lg 1 ning lisatakse nõue, et nõustamisel tuleb lisaks eeltoodule selgitada ka raseduse vältimise vahendeid. RKSS § 12 lg 1 sõnastusest kaotatakse ka nõue, et nõustamist viib läbi “rasedust katkestav arst”.

Karistusahvardusest loobumisega ei anna riik emale piiramatut õigust loote ellu sekkumiseks. Seadusandja piiritleb vaid karistusahvardust, pidades silmas, et muud kaitsevahendid on kohasemad ja efektiivsemad. Raseda naise nõustamine esimeste 12 rasedusnädala jooksul – tähtjavariandi tuum – peaks tagama ka ilma karistusahvarduseta sündimata elule vajaliku efektiivse kaitse.

Raseduse katkestamise puhul tuleb ja saab rasedat nõustada, enne kui rase naine otsustava sammu astub. Nõustamine ei pruugi olla tagajärjetu, kuna paljud naised kahtlevad oma otsuses. Nõustamine peaks seisnema rasedale naisele selgitamises, et raseduse katkestamisel on tegemist vastutusrikka otsusega ning aitama naisel välja selgitada, kas ta on sellise otsuse langetamiseks võimeline ja valmis. Nõustamine on samuti suunatud naise abistamisele, et välja selgitada, kas ta on valmis ja võimeline lapse ilmaletoomiseks ning kasvatamiseks. Nõustamine peaks osutatava nõu ja abi kaudu väljendama ka riigi kaitset raseda elu suhtes, sündimata elu kõrge väärtuse ja naise vastutustunde tunnistamist.

Nõustamise kaudu võimaldatakse rasedale langetada hoolikalt kaalutletud ning vastutustundlik otsus, pannes seega vastutuse loote elu eest suuresti naisele enesele. Väärtusotsustus inimese enese

vastutusvõime kasuks on antud juhul otsustava konstitutsiooniõigusliku tähendusega – seadusandja võtab selle aluseks eluvaldkonna reguleerimisel, mis suures osas niikuinii kujundatud naise loomuliku vastutuse poolt oma loote eest. Seadusandjal on üksteist vastastikku mõjutavate ja piiravate väärtushinnangute ja põhiõiguste korral ülesanne kõiki õiguslikke positsioone silmas pidada ning tasakaalu asetada.

Otsus raseduse katkestamiseks langetatakse sügaval isiksuse sees, kuhu karistusähvarduse mõju ulatumine on väga kaheldav. Abort on riskantne ja keeruline operatsioon, millel võivad olla ohtlikud tüsistused ning ükski mõistlik inimene ei vali võimalikest valikutest kõige ohtlikumat. Kuid kui naine on teadlik abordi ohtlikkusest ning ometi otsustab abordi kasuks, peavad sellel olema tõsised põhjused. Otsus raseduse katkestamiseks tuleneb reeglina (või peaks tulenema) raseda naise raskest konflikt-situatsioonist. Kui naine hoolimata riskist tema oma tervisele kaalub abordi tegemist, on tegemist situatsiooniga, mis nõuab eelkõige nõustamist ja abi.

Rahvusvahelise perekonnaplaneerimiseorganisatsiooni PAI uurimuste kohaselt on tõenäoline, et kui naised peavad vajalikuks, teevad nad abordi igal juhul, vaatamata sellele kas abort on legaliseeritud või mitte. Legaliseeritud abort võimaldab samas aga korralikku arstiabi ning haigestumisjuhtumid on harvemad. Igal aastal sureb ebaõnnestunud abortide tagajärjel maailmas ligikaudu 75 000 naist.

Rase naine, kes soovib oma rasedust katkestada, teeb seda reeglina, hoolimata karistusvõimalusest; ta leiab võimaluse raseduse katkestamiseks ka väljaspool tervishoiusüsteemi.

Kõikehõlmav karistusähvardusega tagatud abordikeeld pole seega eesmärgi – areneva elu efektiivse kaitse ning raseda naise õiguste tagamise – saavutamiseks sobiv. Teiste riikide kogemused on näidanud, et karistusõiguslikud piirangud on vaid väga piiratud ulatuses suutnud naisi suunata raseduse lõpuni kandmisele, juhtudel kui naisel endal seda valmidust pole.

Riigi karistusähvardusest loobumise eesmärgiks on parandada nõustamise võimalusi. Niikaua, kui naine peab kartma karistusõiguslikke sanktsioone, on väga kaheldav, et ta kasutab nõustamise võimalust ning seega on raseduse katkestada otsustanud naised nõustamisele ja abile raskesti ligipääsetavad. Rasedust katkestada soovivad naised pöörduksid sellises situatsioonis “abi” saamiseks tõenäoliselt isikute poole, kes on valmis neid abistama raseduse katkestamisel, aga mitte abistama vastutusrikka otsuse langetamisel.

Tähtjavarient täiendatuna nõustamiskohustusega vähendab ka ebavõrdsust erinevast sotsiaalsest klassist naiste vahel pidades silmas nn “aborditurismi” võimalust riikidesse, kus abort on lubatud. Samuti hoiab

ära massilise illegaalsete abortide tegemise ohu ning sellest tuleneva ohu naiste tervisele.

Naise otsust rasedus katkestada ning selle otsuse täideviimist saab mõjutada ka sel viisil, et rasedale tagatakse võimaluste piires abi materiaalsete, sotsiaalsete ja perekondlike probleemide lahendamisel, mis ajendasid teda raseduse katkestamisele. Sellise abi osutamine on aga suuresti sõltuvuses riigi majanduslikest võimalustest.

Maaailmas ollakse laialdaselt arvamusel, et aborte aitaks vähendada just noorsoo seksuaalkasvatus ja rasedusvastaste vahendite laiem levik. Seega on abortide vähendamiseks ning sündimata ja inimeste kaitseks vajalik eelkõige inimeste koolitamine seksuaalküsimustes, mis aitaks vältida soovimatuid rasedusi ning vajadust raseduste katkestamiseks.

2000.a. töötas Sotsiaalministeerium välja riikliku programmi, mille eesmärkideks oli elanikkonna ja eelkõige noorte teadlikkuse tõstmine seksuaalküsimuste osas ning abortide vähendamine. See hõlmas kõikides koolides heal tasemel seksuaalkasvatuse kindlustamist, noorte nõustamist ning propagandat soovimatu rasestumise ning suguhaigustesse nakatumise ennetamiseks. Seksuaalküsimusi puudutav õpetus on kohustuslikuna sätestatud Vabariigi Valitsuse 25. jaanuari 2002.a. määruse nr 56 "Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava" (RT I 2002, 20, 116) inimeseõpetuse ainekava raames.

Abortide arv Eestis on aasta aastalt vähenenud. Esmakordselt üle mitmekümne aasta ületas 2000.a. elussündide arv meditsiiniliste abortide oma – 100 sünni kohta oli 97 naise soovil tehtud aborti. Eestis on teismeliste seas sündimus madal ning alaealiste abordid on aasta-aastalt vähenenud, seega pole noorte abordid Eestis terav probleem. Eeltoodu näitab ka, et noored on rasestumisvastaste vahendite ja seksuaalküsimuste osas teadlikumad kui nende vanemad. Seega võib eeldada, et olukord on paranenud just tänu seksuaalkasvatuse siseseviimisele koolides ja informatsiooni levitamisele.

Läti parlamendis on käesoleval ajal arutusel aborti reguleeriv eelnõu. Läti kirikuringkonnad pooldavad abortide keelustamist, kuid Läti poliitikud on aborti suhtes erinevatel seisukohtadel. Läti Uus Kristlik Partei on avaldanud seisukohta, et ei võidelda niivõrd abortide vastu, kuivõrd nende miinimumini viimise nimel. Kavandatakse koolitusprogramme nii üldhariduskoolides kui ka täiskasvanud naistele ning nende perekonnaliikmetele, millesse kaasatakse kirik, psühholoogid ja ühiskondlikud organisatsioonid. On saavutatud kokkulepe, et abortide lubatavuse korral on naiste nõustamine vajalik tõke enne aborti, kuigi ollakse seisukohal, et praegustes meditsiini rahastamise tingimustes ei pruugi see võimalik olla.

Abordi regulatsiooni puhul esineb nõustamise osas ka puudujääke, mis on tingitud eelkõige riigi piiratud majanduslikest võimalustest. Nõustamine on madalalt tasustatud ja ei täida kohati ka oma eesmärki, sest 2/3 abortidest on kordusabordid. Probleem on siin inimeste teadlikkuses abordi tähendusest – nii eetilises kui meditsiinilises tähenduses. Tagajärjeks on asjaolu, et aborte tehakse liiga kergekäeliselt, eriti vanema põlvkonna poolt.

Statistika näitab, et teadlikkus rasestumisvastastest vahenditest on Eestis madal, International Planned Parenthood Federation (IPPF) andmetel kasutab Eesti 15-49 aastastest naistest rasestumisvastaseid vahendeid vaid 36%. Teadlikkus on madal eriti vanema põlvkonna seas, kelle seksuaalalane kasvatus ning teadmised on puudulikud. Paljud naised jäävad rasedaks ka hoolimata sellest, et kasutavad rasestumisvastaseid vahendeid.

Naisi, kes ei hooli rasestumisvastaste vahendite kasutamisest, on statistika kohaselt raseduse katkestamisele pöördunuist alla 1/3. Neist omakorda ligi kolmandiku puhul oli ükskõiksuse põhjuseks pikad järjekorrad nõuandlas ning rasedusvastaste tablettide retsepti hankimise tülisus, kuna vastuvõtu järjekorrad haiglates on umbes 2 kuud.

Seega on riigil probleeme nõustamissüsteemi rakendamisega tasemel, mis tagaks loote eluõiguse kaitse efektiivselt. Samas ei muudaks karistusähvarduses kehtestamine paremaks olukorda, mille põhjuseks on inimeste suhtumine ning puudulikud teadmised. Parandada tuleks hoopis nõustamisasutuste töö kvaliteeti ning sisu. Nõustamisele tuleks lisada ka informatsioon abordi eetilise tähendusest, mitte ainult meditsiinilisest, kuna raseduse katkestamine kujutab endast siiski areneva elu hävitamist ning seega vajab kõrget eetilist teadlikkust. Soovitav oleks sätestada kohustuslik (näiteks 3-päevane) intervall nõustamise ja raseduse tegeliku katkestamise vahel, mis annaks naisele kaaluda põhjalikult nõustamisel ilmnunud asjaolusid. Samuti oleks soovitav sisse seada nõue, et rasedust ei katkestaks sama isik, kes on nõustajaks. Seda kaalutlusel, et vältida olukorda, kus arsti sissetulek võib olla seotud raseduse katkestamise kui teenuse osutamisega. Nõustamise eesmärgist lähtudes peaks nõustajal olema võimalus osutada ka finantsilist, sotsiaalset ja perekondlikku abi või andma vähemalt informatsiooni vastavate võimaluste kohta.

Kõikehõlmav karistusähvardus ka raseduse algperioodil – nagu oleks ette nähtud indikatsioonivariandi puhul – nõrgendaks oluliselt nõustamise ja abistamise efektiivsust. Indikatsioonivariant eeldab institutsiooni olemasolu, kes otsustab, kas abort konkreetsel juhul on lubatav või mitte ning raseda kohustust allutada ennast selle institutsiooni kontrollile. Selline kohustus aga kallutaks aborti teha otsustanud naise ka nõustamist vältima ning otsima “abi” väljaspool tervishoiusüsteemi. See tähendaks

illegaalsete abortide järsku kasvu, mis omakorda tooks kaasa suureneva ohu naiste tervisele.

Kehtiva regulatsiooni muutmine olukorras, kus õigusteadlikkus ühiskonnas pole kõrge, ei tooks kaasa soovitud tulemust – abortide arvu vähenemist. Sotsiaalne tegelikkus on arenenud nii kaugele, et karistusühvarded ei pruugi avalda mingit mõju, mis oleks õiguskorrale eriti ohtlik ja kahjulik ning tagaks loote eluõiguse kaitse vaid näiliselt.

Saksamaal ilmnes suure arvu illegaalsete abortide juures kriminaalkorras süüdimõistmiste väga väike arv ja mõistetud karistuste kergus, mis nõrgendasid kriminaalseaduse sotsiaalset mõjujõudu.

Poolas karmistati 1997.a. katoliku kiriku survele abordinegulatsiooni, mille tulemusena tehti 1999.a. ametlikult Poolas vaid 151 aborti. Arvestades Poola rahvastiku ja sündide arvu ning asjaolu, et ligi kolmandik Poola naistest ei kasuta mingeid viljastumisvastaseid vahendeid, ei ole tõenäoline, et tegemist on tegelike arvudega ning arvatakse, et abortide arv ületab ametlikke andmeid tuhandetes kordades. Samuti pole arstide seas abortide tegemine taunitav ning seadust, mis kohustab abordist prokuratuurile teatama, ignoreeritakse ulatuslikult.

Samas on Iirimaal abort olnud läbi aegade taunitud ning karistatav, seetõttu iiri arstid keelduvad abortide tegemisest. Iirimaalt toimub selle tagajärjel ulatuslik nn “aborditurism” Inglismaale.

Valitud tähtjavariant koos nõustamiskohustusega ning aktiivse riikliku tegevusega seksuaalkasvatuse kvaliteedi tõstmiseks avab tee rasedate naiste nõustamisele ja võimaldab naisel endal langetada vastutustundliku otsuse. Selline lahendus on seadusandja poolt valitud tulenevalt eesmärgist kaitsta sündimata elu võimalikult efektiivselt, arvestades, et Eesti on demokraatlik ning pluralistliku riik, Eesti ühiskonna sotsiaalset olukorda ning õigusteadlikkust. Oluline on arvestada ka varasemate regulatsioonide mõju ühiskonna õigusteadvuse kujunemisel. See pole "perfektn", vaid meie ühiskonnale parim lahendus sajandeid olemas olnud probleemile. Karistusühvardeduse sätestamine ei oleks eesmärki silmas pidades efektiivsem olemasolevast regulatsioonist, tagajärjeks oleks vaid loote näiliselt parem kaitse. Pareim lahendus on tugevdada naiste endi vastutustunnet ja teadlikkust, kui kasvatada naiste hirmu karistuse ees.

Eeltoodust lähtudes leian, et seadusandja on abordi regulatsiooni kehtestamisel kaalunud ühiskonnas eksisteerivat reaalselt olukorda, sotsiaalseid võimalusi ning lähtunud loote eluõiguse kaitse sätestamisel võimalikult efektiivse kaitse tagamise eesmärgist, arvestades ka raseda naise õigusi ja vajadusi. Kuigi regulatsioonis esineb ka puudusi, on valitud lahendus ennast õigustanud ning viinud abortide arvu vähenemisele.

Seega leian, et kuna praegune raseduse katkestamise regulatsioon vastab PS § 16 tulenevale nõudele loote eluõiguse kaitse tagamise osas ning seadusandja pole rikkunud oma põhiseadusest tulenevat kohustust, pole RKSS §§ 5 ja 6, KrK § 120 ega KarS §§ 125-128 vastuolus PS §-ga 16.

Lugupidamisega

Allar Jõks